

УДК 291.61(+477;Укр.)

Василь ІГНАТЮК*Середньоберезівська ЗОШ-III ст.
Косівського району Івано-Франківської області***Ольга ІГНАТЮК***Інститут історичної освіти Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ***«ВІРА - НЕ ОДЕЖИНА, ЯКУ МОЖНА МІНЯТИ ЩОДЕНЬ»:
ПАМ'ЯТІ ОТЦЯ МИХАЙЛА СУЛЯТИЦЬКОГО (1894 - 1977)**

В даній статті методом аналізу архівних документів та інтерв'ювання виділено основні етапи в житті і діяльності священика УГКЦ, уродженця с. Середній Березів (повіт Коломия, коронний край Галичина і Володимирія) з родини дрібної української шляхти гербу Сас, випускника Станіславівської духовної семінарії о. Михайла Сулятицького (1894 - 1977), полоненого у час Першої світової війни, що був у Сибіру, багатолітнього пароха Заболотівського (1925 -1945), який займався просвітницькою діяльністю, збирав кошти на голодуючих в 1933 р., рятував людей від арештів, котрого за відмову підтримати ліквідацію УГКЦ, заарештували на очах у вірян 19 січня 1946 р. під час посвячення води на р. Люці на свято Богоявлення в с. Нижній Березів і ув'язнили в таборах Мордовії на 25 років.

По смерті Й. Сталіна отець Михайло як людина пенсійного віку був виселений до Караганди, де активно займався душпастирською працею серед виселених українців та німців, відправляючи для останніх Літургію німецькою мовою.

З поверненням додому активно включився в діяльність греко-католицького підпілля в селах і містечках Галичини, уділяючи таємно Святі Тайни: хрещення, миропомазання, елеопомазання, сповіді та причастя, а також допомагаючи о. Михайлу Косилу, читаючи лекції, перекладаючи богословські підручники для семінаристів підпільної семінарії в с. Дора.

Діяльність о. М. Сулятицького сприяла збереженню греко-католицького підпілля аж до легалізації УГКЦ у кінці 80-х років ХХ століття, появі багатьох священичих покликань серед його земляків - березунів, де також переховувалися владика П. Василик та о. М. Сімкайло.

Ключові слова: *випускник Станіславівської духовної семінарії УГКЦ Михайло Сулятицький (1894 -1977), підпільний священик УГКЦ, в'язень ГУЛАГу та Мордовських таборів.*

До недавнього часу постаті греко-католицьких священиків не були предметом наукових досліджень, оскільки до початку 90-х років ХХ століття УГКЦ вважалася в СРСР неіснуючою, а де-факто існувала під заборонаю.

Тому, крім українських вчених з діаспори [50], в УРСР ніхто із дослідників вивчати правдиву історію християнства не наважувався.

Персоналізм як один із методів наукових досліджень, хоч і був відомим в історичній науці, теж особливо не використовувався, тому вивчення діяльності окремих постатей в історії України та історії релігій в Україні почалося з проголошенням її незалежності.

Постать отця Михайла Сулятицького була легендарною для його земляків-березунів, до того ж для В. Ігнатюка (1960 - 2015) znana особисто, як і для більшості його однокласників, для котрих він був першим священником-сповідником у тоталітарні часи.

Але вивчати цю постать почала релігієзнавець і педагог Л. Я. Генік, яка вибрала постаті випускників Коломийської гімназії 1914 року випуску для кандидатської дисертації [23], що була готова ще 1995 р., а згодом - для монографічного дослідження «Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX - початку XX століття» [22], як приклад, що показував роль релігієзнавчої освіти і релігійного виховання молоді в українських гімназіях, а оскільки її бабуся А. Г. Кузич (1911 - 2002) належала до греко-католицького підпілля, то багато розповідала про отця Михайла Сулятицького, бо неодноразово була на його підпільних богослужіннях, знала його особисто. Так виникло родинне зацікавлення цією історичною легендарною постаттю.

А тому *об'єктом* даного дослідження стала діяльність українського греко-католицького духовенства в часи підпілля, тобто в другій половині XX століття, а *предметом* вивчення - життя і діяльність непересічної історичної постаті - священника УГКЦ *Михайла Сулятицького (17.10. 1894 — 8.09. 1977)*.

Мета і завдання дослідження - з'ясувати роль і місце о. Михайла Сулятицького в історії Галицького краю та його вплив на наступні покоління.

Сулятицький Михайло народився 17 листопада 1894 року (за гімназійними документами) [4, с. 21] в селі Березів Середній, повіту Коломия (тепер - Косівського району), коронного краю Галичина і Володимирія в Австро-Угорській державі (тепер - Івано-Франківська область, Україна) в родині Івана та Олени Сулятицьких, що належали до дрібної української шляхти. Шляхтичі Сулятицькі в Березові були гербу Сас, але їх придомок Юхно чітко вказує, що вони походили з теребовлянської шляхти, а не з березівської [32; 52, s.53], хоч одружилися з березівськими шляхтянками давно, бо якийсь шляхтич Сулятицький з Березова Долішного (Нижнього) вже в 1656 р привіз насіння картоплі в Березів Долішний (тепер - Нижній) після своєї військової служби в Європі [25].

Оскільки родина була національно свідомою, то батьки намагалися дати освіту всім своїм п'ятьом дітям: Василю, Дмитру, Юлії, Марії, Михайлу. Брати Василь та Дмитро виїхали (відповідно у 1903 і 1907 рр.) до Канади на заробітки і там залишилися. Михайло спочатку закінчив початкову школу в с. Середній Березів [12; 13], а вже 1904 - 1905 н. р. знаходимо його у списках

учнів підготовчого класу Коломийської гімназії [3, с. 19], яку він закінчив 1914 року [4]. Із архівних документів гімназії довідуємося, що Михайло Сулятицький успішно склав випускні экзамени (матуру), міг писати один із (виділених *курсивом* у **Додатку А**) випускних творів і мав бажання вступити на теологічний факультет університету, але вже 27 червня 1914 р. гімназисти приймали участь у богослужінні за упокій душі «коронного принца Франца-Фердінада та його дружини Софії Гегенберг», що були вбиті в столиці Сербії - м. Сараєво [4; 43]. Зрозуміло, що плани багатьох випускників гімназії змінилися, бо насувалася Перша світова війна.

Ми не знаходимо прізвища Михайла Сулятицького в списках Легіону УСС [21], куди записувалися добровольці, але на момент закінчення гімназії йому було вже 20 років, а тому він був негайно мобілізований (1914 р. н.), як такий, що підлягав військовій службі за віком. Михайло не встиг вступити до духовної семінарії в 1914 р. Не маємо відомостей, чи довго брав участь М. Сулятицький у військових діях, лишень точно знаємо, що він як полонений був відправлений до Росії. Про перебування в Сибіру свідчить знайдений влітку 2000 р. щоденник (власник не встановлений) і листи до отця Івана Фединського, що був теж вивезений до Сибіру під час Першої світової війни [35]. Щоденник знайдений біля хати, де проживав і помер о. М. Сулятицький, і був одним із доказів перебування юнака в Сибіру, хоча про це свідчили ще й родині перекази про те, що врятував його з полону Галицький митрополит Андрей Шептицький, що сам перебував на засланні [23; 35]. Тепер випускнику гімназії дорога на теологію до Віденського університету була закрита, бо вже розпалася Австро-Угорська держава. Після повернення з Сибіру М. Сулятицький вступив до Богословського ліцею і навчався один рік при Станіславівській духовній семінарії з майбутніми священниками М. Даниловичем (1895 - 1993), Вергуном, Білоскурським та ін.

Тільки 1919 року, коли вже була проголошена ЗУНР, Михайло Сулятицький вступив до Станіславівської духовної семінарії, яку успішно закінчив 1923 року [33]. В час навчання в духовній семінарії майбутній священнослужитель удосконалив свої гімназійні знання з латинської, грецької, німецької мов, вивчив польську і церковнослов'янську, що давали йому можливість займатися науковою діяльністю. По закінченні Станіславівської духовної семінарії був рукоположений в сан пресвітера. Хто з єпископів здійснював свячення і де це відбувалося - поки що встановити не вдалося, бо березівські родини мали до митрополита А. Шептицького доступ завжди, а тим більше, якщо митрополит визволяв його з сибірського полону, але міг отримати рукоположення і від Станіславівського єпископа Григорія Хомишина [27; 44, с.143]. Рішення стати пресвітером-целебсом, очевидно, він прийняв під час перебування в полоні разом з іншими священнослужителями, зрозумівши, що священник - це та постать, яка в усі часи буде відповідальною і за себе, і за інших, бо часу для одруження у нього було досить.

Вже після рукопокладання в липні 1923 року він відправляв Службу Божу в рідному храмі Успіня Пресвятої Богородиці села Середній Березів, де вперше сповідався й причащався, а далі - душпастирська праця на посаді першого співробітника отця-пароха церкви Святого архистратига Михаїла в Коломиї, а з 1929 р. - пароха селища Заболотова й згодом - декана заболотівського [33]. Уважне вивчення історичної обстановки показало, що його призначення до Заболотова не було випадковим. Заболотів був відомий, як один із осередків комуністичного підпілля в Галичині. До того ж, саме містечко було поліконфесійним: тут діяли костел, синагога, 2 церкви і 4 корчми та лишень одна двохкласна школа і читальня «Просвіти» [39, с. 537].

Як душпастир М. Сулятицький вів активну національно-патріотичну діяльність. Ще будучи семінаристом, під час канікул, разом із земляками-гімназистами й студентами університетів (С. Сулятицьким, М. Урбановичем, Р. Даниловичем) [20; 21] проводив культурно-просвітницьку діяльність: вистави, вечорниці, концерти у Середньому Березові [31], проводив агітацію серед дітей за вступ до «Рідної школи» в Березові Нижньому [42] й писав листи до Головного віділу товариства «Просвіта» про створення осередку в с. Середній Березів [8]. А тому, прибувши на свою нову парохію, отець Михайло поволі починає проводити відповідну патріотичну роботу. Водночас він ще й взяв на себе поступову нейтралізацію комунізму, відправляючи богослужіння у (прокомуністичних) селах Трійці та Тулукові, викладав у музично-дяківській школі.

Як більшість галицьких священиків, він знав про масштаби голодомору 1932 - 1933 рр. на Великій Україні, оскільки виснажені голодом люди пробиралися через радянсько-польський кордон по р. Збруч й оповідали про його масштаби [42, с. 9]. Тому не дивно, що збиралися відповідні кошти в Заболотові й околицях для закупівлі зерна, щоб допомогти голодуючим. Зрештою, в його рідному селі Середній Березів діяв осередок ОУН [38, с. 125], який інформував населення про те, що більшовики організували голодомор штучно, щоб знищити українське село [22, с. 268].

Отець-декан М. Сулятицький добре розумів значення шкільної освіти, а тому через митрополита й одночасно посла до Галицького крайового сейму А. Шептицького добивається перетворення Заболотівської двокласної школи в семикласну в 1935 н. р. [39], активізує діяльність «Просвіти» та читальні при ній, збираючи за свої особисті кошти величезну бібліотеку для селища [33].

Того ж 1935 року в складі великої групи священиків на чолі з митрополитом Галицьким А. Шептицьким відвідав Ватикан [33]. Ці добрі стосунки з митрополитом А. Шептицьким допомогли отцю Михайлу врятувати вже з іншої в'язниці своїх земляків і племінника Василя Симчича (1915 - 1976), майбутнього засновника і режисера Коломийського театру та кіноактора, що зіграв у 33 фільмах, в т. ч. таких як «Захар Беркут» (у ролі - Захара Беркута), а на той час - учасника Карпатських Січей 1938 - 1939 рр., до яких вступило багато його односельчан, щоб захищати Карпатську Україну, а ще через те, що одним із сотників, що керував обороною Хуста, був його земляк і

однофамілець, д-р природничих наук Степан Сулятицький (1897 - 1976) [20, с. 62; 28].

Під час першої більшовицької окупації селища Заболотова отця М. Сулятицького репресувати не встигли, зрештою, авторитет у нього тут був величезний. Хоч діяльність товариства «Просвіта» була заборонена [26], він, як і всі священники, за розпорядженням Галицького митрополита Андрея Шептицького, переніс вивчення релігії із школи до храму й продовжував виконувати свої душпастирські обов'язки до німецької окупації.

У часі Другої світової війни бойові дії 1941 р. не занадто зачепили Станіславську область через стрімкий наступ німецьких військ, але дуже швидко всі зрозуміли суть фашистського режиму. Як більшість греко-католицьких пресвітерів отець Михайло Сулятицький продовжив свою священничу діяльність на своїй парохії: хрестив, хоронив, вінчав, але поряд із цим рятував юнаків і дівчат від вивозу на примусові роботи до Німеччини, а також - від голодної смерті. У час війни втратив своїх батьків: 1941 р. померла мати Олена, а 1943 р. - батько Іван.

Про один із таких випадків згадував уродженець Середнього Березова Дмитро Скільський (1933 р. н.): «За німців мій тато поїхав в покутські села міняти дерево на хліб - треба було рятуватися від голоду. Коли майже все дерево було поміняно, виникла проблема як добратися додому, адже німці транспорт із хлібом не пропускали. Тоді місцеві люди порадили татові звернутися за допомогою до заболотівського священника, якого дуже поважали в окрузі. То був отець Сулятицький. Він прийняв тата на ночівлю, велів нагодувати коней, а вранці тато виїхав у дорогу, маючи документ на зерно, з яким щасливо доїхав додому. Той документ тато зберігав і вважав, що отець Михайло врятував йому життя» [29, с. 3].

З приходом другої більшовицької влади та арештами усіх єпископів УГКЦ 1945 р. на чолі з митрополитом Галицьким Й. Сліпим, почалися й арешти майже всього непокірного духовенства [6; 19; 27; 47; 49].

Для повної ліквідації УГКЦ була створена «Ініціативна група», яку «очолювали» священники-доктори Г. Т. Костельник (*Львівська обл.*) [6; 7, с. 63-68; 47, с. 15], М. І. Мельник (*Дрогобич*) [6; 7, с. 65; 16; 17] та А. А. Пельвецький (*Станіславська обл.*) [6; 7, с. 64; 16; 17]. Ми не будемо детально аналізувати діяльність різних структур РПЦ та Радянської влади з метою ліквідації УГКЦ, оскільки це є темою окремих досліджень [18; 19; 48; 50], лишень наголосимо, що одним із тих, хто відкрито виступив проти агітації члена «Ініціативної групи» А. Пельвецького та уповноваженого у справах релігії при Раді міністрів УРСР Кучерявого на зборах у Коломиї, куди прибуло майже 100 священників Косівського, Снятинського, Заболотівського, Делятинського, Ворохтянського, Надвірнянського, Городенківського та інших деканатів, був о. М. Сулятицький.

Про ці збори залишив цікаві спогади їх учасник отець Петро-Йосафат Герилюк-Купчинський у своїх спогадах «Тернистий шлях до волі»: «Стіл на сцені, що був покритий червоним полотном, швидше нагадував чергове

засідання осередку компартії, аніж збори духовенства. На сцену вийшли згадані вище особи, а з ними о. Русин. Почались збори. Першим виступив 0. Пельвецький. Представивши Кучерявого, він заявив, що єпископи УГКЦ за «співпрацю» з фашистами арештовані, ведеться слідство, вони будуть засуджені, а УГКЦ - ліквідована». - (Стало на думу пророцтво Христа: вдарю пастиря і вівці розбіжаться). - «Ми організуємо «ініціативну групу», - продовжував свій виступ Пельвецький. - А хто не перейде, той буде арештований, - грізно заявив він. Тут раптово позаду почувся протест декана Заболотівського: «Я народився католиком - ним і помру. Віра в мене - не одежина, яку можна міняти щодень, а тому не підпишу православ'я. Нехай радше помру, чим зраджу свою віру». «Будете арештовані», - викрикнув Пельвецький. «То буду арештований», - відповів він, узяв свого капелюха і вийшов із залу». Сміливий протест отця Сулятицького підтримали священники Оренчук (декан Снятинський), Д. Грабець (декан Жуківський), Ю. Мелимука і Винничук. Всі вони заявили, що не зрадять своєї віри» [24].

По цій події отець М. Сулятицький був вигнаний із своєї парохії в Заболотіві й повернутися до рідного дому, залишивши величезну бібліотеку та все майно. В його рідному селі Середньому Березові на парохії в 1939 - 1944 роках перебував отець Володимир Тимошук (1910 - 1978), з яким тісно співпрацював директор новоствореної 1940 р. Середньоберезівської середньої школи Іван Кузич-Березовський, про що він згадував у своїх спогадах [42], а про арешт і вивезення отця В. І. Тимошука (1910 - 1978) до Сибіру - колега І. Кузича по школі, учителька Галина Грабець [40]. Звідси виглядає дуже дивним, що в дослідженні В. Курищука «Духовні святині Яблунівщини», яке дуже претендує на об'єктивність, прізвище репресованого отця Володимира Тимошука, як пароха в Середньому Березові, не згадується взагалі [44, с. 68], як і не вказується, що священник М. Сулятицький був парохом і в с. Нижній Березів [44, с. 61]. Адже всі старожили сіл Нижній і Середній Березів одноголосно згадували, що отець Михайло Сулятицький відправляв молебні і посвячення води в річці Лючці на свято Богоявлення 19 січня 1946 року в Нижньому Березові, а його на мосту вже чекали... Після закінчення посвячення води отець Михайло був заарештований одразу, тут же біля річки. Більш вірогідним виглядає, що М. Сулятицький на момент арешту був священником або лишень Нижнього Березова, або обслуговував дві парохії Нижнього і Середнього Березовів почергово - через тимчасову відсутність священників через переслідування. Навесні 1945 р. було заарештовано всіх єпископів УГКЦ, у тому числі й обох єпископів Станиславівських - ординарія Григорія Хомишина та коад'ютора Івана Лятишевського. Залишились лишень підпільні єпископи [27; 50].

Отця М. Сулятицького відправили одразу до Коломийської в'язниці, де після невдалої спроби в камері змусити його прийняти умови більшовиків він відповів словами християнського Символу віри: *«Вірую в єдину, святу, католицьку (з гр. м. перекладається - соборну, вселенську), апостольську*

Церкву» [22, с. 75, 78; 33, с. 3]. Звідси зрозуміло, що отця судила «трійка», бо йому, за відсутністю складу будь-якого кримінального чи цивільного злочину, дали аж 25 років позбавлення волі.

Спочатку отець М. Сулятицький опинився у мордовських таборах, де йому доводилося не лишень виконувати важку фізичну роботу, але терпіти знущання і приниження саме через священничий сан. Спочатку він працював на будівництві, про що довідуємося з листа від 18.09. 1946 р. до отця-прелата О. Русина з Коломиї: «Знаходжуся в Сарові Мордовської АРСР. Місцевість славно колись, із великих відпустів у монастирі (о. Михайло має на увазі, що це місце діяльності великого святого Серафима Саровського - уточ. авт.). Тут оснований новий лагерь на багато тисяч людей. А я при відбудові монастирських будівель, приспособлюваних для світського вжитку. Із священників був ще зі мною отець-доктор Ігнатій Цегельський, парох Камінки Струмилової. Случайно довідався про преосвященного Чарнецького і Вергуна, які виїхали даліше на Схід» [6]. Про подальше перебування в ув'язненні згадувала бранка цього ж табору Марія Матковська з Бучача в статті «Ув'язнений душпастир в неволі» (газета «Криця», 1996 р.): «Отець Михайло мав особливий дар впливати на змучених, голодних в'язнів, підбадьорювати їх, вселяв віру і надію. Разом із в'язнями ходив за 8-10 км копати рови для поливу городів. Земля була замерзла до півметра і глибше. Розбивали ломом, молотом до незамерзаючого ґрунту. Не кожному це було під силу. Та це була норма. Якщо норми не виконав, це означало замість 600 г хліба отримати тільки 200 г. В'язні слабли, взимку дошкуляв мороз (30-40 °С, а то і більше), сильний вітер, заметілі» [34, с. 2].

По смерті Й. Сталіна 25-річне ув'язнення замінили на заслання. Відбувши дев'ять років ув'язнення, священник М. Сулятицький був висланий до Каганди, де працював сторожем і з великим ентузіазмом займався підпільно душпастирською працею. Житель с. Білі Ослави Надвірнянського району Іван Панівник, який разом з родиною також відбував там заслання, розповідав, що о. Сулятицький як душпастир обслуговував не лише українців. З його приходом вислані німці ніби ожили, почали гуртуватися навколо отця. А це тому, що він досконало знав німецьку мову, якою міг здійснювати богослужіння для німців [33, с. 4]. Спогади про перебування в Караганді доповнює згадана пані М. Матковська: «Одної неділі німці приготували своїх дітей до першого Причастя. Такої події тут ще не бачили. 18 дівчат у білих суконочках і віночках та хлопчики йшли парами до домівки, де о. Михайло відправляв Службу Божу і всіх причащав. Казахи, чеченці дивилися на все з великим захопленням» [34, с. 2]. Греко-католицьке підпілля в Магадані і Караганді збереглося аж до початку 90-х років ХХ століття, бо уродженка с. Нижній Березів Розалія Мілевська, племінниця сестер-монахинь Дрогомирецьких, в кінці 80-х років їхала в ці міста й везла для священників те, що доручав їй владика П. Василик: святе миро та інше.

З початком «відлиги» кінця 50-х рр. ХХ ст. отцю Михайлу, що вже давно досягнув пенсійного віку (за законами СРСР), дозволили повернутися додому. Восени 1957 року о. Сулятицький прибув у Середній Березів і активно

включився в діяльність греко-католицького підпілля, осередки якого існували в селах Вижний, Нижній і Середній Березови, Лючки (Косівського району) та Дора, Яремче, Білі й Чорні Ослави, Чорний Потік (Надвірнянського району), Слобода і Рунгури (Коломийського району). Крім цих сіл, о. Михайло часто відправляв Літургію в Коломиї, Вигоді та ін. селах і містечках Західної України.

Перебуваючи в підпіллі, отець Михайло досить добре дотримувався конспірації, бо жодного разу після несподіваних нічних обшуків чи допитів у нього нічого не знаходили (крім дозволеної богословської літератури, бо все було надійно сховано під підлогою), хоча до людей, які його турбували, він ставився із розумінням [33]. До нього в 60-70-х рр. приїжджали підпільні священники Білоскурський, М. Косило, М. Сімкайло та інші.

Отець М. Сулятицький під час підпільної Сповіді в селищі Вигода із майбутнім священником Зіновієм Семенишином [48]

Його форми душпастирської роботи були надзвичайно цікаві й зовсім непередбачувані. Він катехизував, сповідав і причащав дітей із цілої округи. Про це згадують його колишні учні-сповідники Дарія Фіцич (Вижний Березів) та о. Зіновій Семенишин (Вигода) [49, с. 33]. До того ж він відправляв Служби Божі «за померлих, за здоров'я, за всяке прощення», а також хрестив новонароджених дітей удома, в тих, хто не міг відкрито ходити до церкви (вчителі, лікарі, державні службовці тощо). Поряд із звичайним уділенням Святих Тайн священник займався й підготовкою майбутніх священничих кадрів, допомагаючи літературою та лекційним викладанням у підпільній семінарії ченців-студитів й отця Михайла Косила в селі Дора (Надвірнянського р-ну), що діяла з благословення підпільного єпископа УГКЦ Івана Слезюка [36; 37].

Оскільки о. М. Сулятицький вільно читав і перекладав з німецької, польської, латинської, російської мов, то використовуючи підручники, видані Російською Православною Церквою, та старі підручники, що збереглися

випадково у священничих родинях, можна було подавати короткі лекції для тих підпільних «студентів-семінаристів», що під виглядом кочегарів, пасічників та інших професій, вчилися в отця М. Косила. Іноді туди прибував й отець Михайло Сулятицький, пояснюючи їм ті чи інші теми з догматики, історії Церкви, літургіки, теології моральної тощо [36; 37].

Крім цього, о. М. Сулятицький, володіючи іноземними мовами, міг слухати зарубіжні новини. Знаючи, що в його хаті часто бувають обшуки, він купував старим людям радіоприймачі, щоб вони слухали богослужіння та передачі української редакції радіо Ватикану [29], редактором і одним із дикторів якої був тоді отець-доктор Софрон Мудрий (згодом - ректор Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту, далі - Івано-Франківської теологічної академії, в 1995 - 2015 роках), а сам міг послухати новини церковного життя іноземними мовами [29].

Доки дозволяло здоров'я, отець Сулятицький здійснював богослужіння не лишень у Середньому Березові, але, дотримуючись правил конспірації, переходив до інших сіл цілої округи, а при необхідності - їхав туди, де треба було провести чергове богослужіння [49].

Отець Михайло Сулятицький відійшов у вічність 8 вересня 1977 року і, при похоронному велелюдді з усіх околиць сіл, був відданий землі в рідному селі Середній Березів. Ховали його, без занесення до храму, бо в ніч з 13 на 14 листопада 1960 року церкву в його рідному селі підпалили, знищивши усі стародавні документи.

Підсумовуючи, хочемо наголосити, що його праця була не даремною.

Уважний аналіз опублікованих документів, зокрема «Списку учасників Львівського лже-собору 1946 року» показав, що, напевно, відмова отця Володимира Тимощука та відверта відмова отця Михайла Сулятицького примкнути до «Ініціативної групи» отця Антона Пельвецького змусила органи держбезпеки відмовитися від спроби залучити ще когось із священників Березівського куша до тої комедії, яку згодом назвали «Собор 1946 року з ліквідації УГКЦ», бо жодного із парохів, що були в Березовах, серед списку учасників лже-собору не має [1; 16; 17].

Березівське підпілля УГКЦ, до якого належав отець Михайло Сулятицький, вистояло, Церква вийшла з підпілля і втілює в життя передсмертне пророцтво Галицького митрополита А. Шептицького «про переслідування, відродження Церкви та поширення її на всьому Сході» [48, с. 9]. Вже в кінці 1989 - 1991 рр. усі Березови - Нижній, Середній, Вишний і Баня - запросили священників УГКЦ, а також тоді ж відбудували спалені (в 1944 і 1960 рр.) храми у селах Вишний Березів та Середній Березів [44].

Тішилося б серце отця - вродженого педагога, якби він дізнався, що на початок 2000 року з Березовського куша вже більше 8 священників УГКЦ (Р. Коломийчук, Б. Помф'юк, М. Генік, В. Малкович, Ю. Симчич, М. Дрогомирецький, М. Арсенич, М. Мединський, В. Перцович та ін.) продовжують його діяльність.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАУРА:

1. Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946 р. - Львів: Видання президії Собору. 1946. - 174 с.
2. Звіт Дирекції ц. к. II-ї гімназії в Коломиї за рік шкільний 1900 - 1901. - Коломия, 1901. - 24с. // Приватний архів Володимири Пригородської в м. Коломиї.
3. Звіт Дирекції ц. к. II-ї гімназії в Коломиї за рік шкільний 1904 - 1905. - Коломия, 1905. - 26 с. // Архів Коломийської гімназії.
4. Звіт Дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за рік шкільний 1913 - 1914. Коломия, 1914.- 41с. // Архів Коломийської гімназії.
5. Звіт Дирекції ц. к. гімназії з руською мовою викладання в Станиславові за рік шкільний 1920 - 1921. - Станиславів: Накладом наукового фонду, 1921. - 24 с. // Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО). - Ф. 537, оп. 1, спр. 3.
6. Лист о. М. Сулятицького о.-прелату Александру Русину від 18.09. 1946 р. із Сарова Мордовської АРСР // Архів родини Сулятицьких.
7. Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи і матеріали. Документи радянських органів державної безпеки. - К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. - Т. II. - 804 с.
8. Львівський Церковний Собор. Документи й матеріали. 1946 - 1981. - К.: Видання Патріаршого Екзарха всієї України, Митрополита Київського і Галицького, 1984. - 216 с.
9. Переписка про організацію в Березові Середньому читальні «Просвіти» (1922 - 1938 рр.) // Центральний Державний історичний архів України у м. Львові (далі - ЦДІАЛ України). - Ф. 348, оп. 1, спр. 1051, 1056.
10. Справа про заснування народної школи в с. Березів Нижній повіт Коломия, округ шк. Печеніжин (1891 - 1914 рр.) // ЦДІАЛ України. - Ф. 178, оп. 2, спр. 5613, арк. 1-54 (пол. мовою).
11. Справа про заснування початкової школи в с. Березів Вижній, повіт Коломия // ЦДІАЛ України. - Ф. 178, оп. 2, спр. 3028 , арк. 1-113 (пол. мовою).
12. Справа про заснування початкової школи в с. Березів Середній (1928р.) // ЦДІА у Львові. - Ф. 178, оп. 2, спр. 4982, арк. 1-9 (пол. мовою).
13. Справа про існування в с. Березів Середній 2-х класової школи, заснованої 1894р.(1912р.) // ЦДІА у Львові. - Ф. 165, оп. 2, спр. 1828, арк. 1 (пол. мовою).
14. Справка про введення 2-х мовного навчання в школі с. Березів Середній // ЦДІА у Львові. - Ф. 179, оп. 2, спр. 114, арк. 1-65.
15. Постанова так званого Львівського собору 1946 р. щодо ліквідації Берестейської унії 1596 р., розрив з Римом та возз'єднання з Російською Православною Церквою [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: <http://www.old.ugcc.org.ua/ukr/library/psevdosobor/postanova/> [зчитано: 13.03. 2016 / 14:11].

16. Список учасників Львовського собора 1946 года. Отчет Соборной мандатной комиссии // Львовский Церковный Собор. Документи и материалы. 1946 - 1981. - М., 1982. - С.63-68 [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: <http://www.patriarch.ua/pdf/lviv-sobor.pdf>. [зчитано: 13.03. 2016 / 15:03].
17. Ярема Р. Львовский церковный собор 1946 года в свете торжества православия в Западной Украине / Украинская Православная Церковь, Киевская митрополия; проф., кандидат богословия, докт. теологии, протоиерей Ростислав Ярема. - К.: КИТ, 2012. - 320 с. [Електронний ресурс] - [Режим доступу]: <http://www.patriarch.ua/pdf/lviv-sobor.pdf>. [зчитано: 13.03. 2016 / 15:03].
18. Андрухів І. О. Діяльність «ініціативного комітету» на Станіславщині з підготовки Львівського собору (липень 1945 - лютий 1946 рр.) / І. О. Андрухів // Сторінки воєнної історії України: Зб. наукових статей / НАН України, Ін-т історії України. - К., 2003. - Вип. 7. - Част. 2. - С. 138-149.
19. Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944-1990 роки. Історико-правовий аналіз / Ігор Андрухів. - Івано-Франківськ, 2004. - 344 с.
20. Березуни: Біографічні відомості / Упоряд. М. Томашук, С. Симчич, С. Перцович. - Коломия: Вік, 1995. - 77 с.
21. Генік Л. Я. Іван-Франко і ходячкова шляхта Березова / Любов Генік // Вісник НТШ. Слово. - 2014. - № 2 (26). - С. 309-328.
22. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст. Наукове видання / Любов Генік. - Івано-Франківськ: Плай, 2000. - 272 с.
23. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в українських навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. 13.00.07 - теорія та методика виховання / Любов Ярославівна Генік. - Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2003. - 22 с.
24. Герилюк-Купчинський П. Тернистий шлях до волі / отець Петро-Йосафат Герилюк-Купчинський. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2012. - 64с. + 8 с. іл.
25. Грабовецький В. В. Історія Прикарпаття в 2-х тт. Т. 2 / В. В. Грабовецький. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. - 320 с.
26. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. - Т. 1-10 / Гол. ред. В. Кубійович. - Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 - 1984.
27. Єпископ - мученик Григорій Хомишин (1867 - 1997) // Добрий пастир. - Івано-Франківськ: Нова зоря, 1997. - С. 35-45.
28. Затварська Р. В. «Я приходитиму, коли мене уже не буде»: Спогади про В. Симчича / Романа Василівна Затварська. - Івано-Франківськ: Сіверсія, 1998. - 48 с.
29. Ігнатюк В. «Віра - не одежина, яку можна міняти щодень.» / В. Ігнатюк // Галичина. - 2007. - 18 січня. - С. 2-3.

30. Ігнатюк В. Вечір пам'яті отця М. Сулятицького / Василь Ігнатюк // *Голос краю*. - 2007. - № 1 (19). - Грудень. - С. 7.
31. Ігнатюк В. З історії школи (про історію Середньоберезівської СШ) / Василь Ігнатюк // *Голос краю*. - 2004. - № 1 (15). - 11 серпня. - С. 1-8.
32. Ігнатюк Василь-Михайло. Березівська шляхта / Василь-Михайло Ігнатюк // *Криця*. - 1996. - № 25-26. - 15, 22 червня. - С. 3.
33. Ігнатюк В. Отець Михайло Сулятицький / Василь Ігнатюк // *Нова Зоря*. - 1996. - № 30-31 (207-208). - листопад. - С. 4.
34. Ігнатюк В. Отець Михайло Сулятицький: «Віра - не одежина, яку можна міняти щодень...» / Василь Ігнатюк // *Голос краю*. - 2006. - № 1(18). - 13 грудня. - С. 1-2.
35. Ігнатюк В. На замкненій свободі / Василь Ігнатюк // *Краєзнавець Прикарпаття*. - Івано-Франківськ, 2006. - № 7. - Січень - червень. - С. 43-44.
36. Ігнатюк В. Підпільна «семінарія» в тоталітарні роки / Василь Ігнатюк // *Історія релігій в Україні: Матеріали УІІ міжнародного круглого столу 11-13 травня 1998 року*. - Львів: Логос, 1998. - С. 101-108.
37. Ігнатюк В. Підпільна «семінарія» в роки тоталітаризму / Василь Ігнатюк // *Освітнянський вісник. Часопис Косівського районного відділу освіти та Гуцульської освітянської ради*. - 1998. - Ч. 3 (43). - 31 березня. - С. 1.
38. Ігнатюк В. І. Середній Березів: школа в житті села / Василь Іванович Ігнатюк. - Косів: Писаний камінь, 2004. - 204 с.
39. *Історія міст і сіл УРСР. В 26-и тт. Івано-Франківська область* / За ред. В. М. Куликовського. - К.: Головна ред. УРЕ АН УРСР, 1971. - 640 с.
40. Командир групи УПА «Південь» полковник «Батько» - Омелян Грабець у спогадах бойових друзів та родини. - Коломия: Вік, 2001. - 216 с.
41. Косів М. Воскресають лиш там, де могили. / Михайло Косів // *Дзвін*. - 1990. - № 6. - С. 89-93.
42. Кузич-Березовський І. Автобіографія // *Родинний архів І. Кузича*.
43. Кузич-Березовський І. Березівське боярство на тлі історії України / Іван Кузич-Березовський. - Детройт: Накладом автора, 1962. - 320 с.
44. Курищук В. Ю. Духовні святині Яблунівщини / Василь Курищук. - Косів: Писаний камінь, 2013. - 156 с.
45. Лежогубський Т. Де знайти правду? (Діалог православного та греко-католицького священників) / Теодозій Лежогубський. - Вид. друге, доповн. - Львів. Накл. Тов. св. Ап. Павла, 1912. - 285 с.
46. Полонська-Василенко Н. *Історія України: У 2-х т.* / Н. Полонська-Василенко. - Т. 1. До середини ХУІІ століття. - К.: Либідь, 1992. - 640 с.; Т. 2. Від середини ХУІІ століття до 1923 р. - К.: Либідь, 1992. - 608 с.
47. *Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928 - 1929 - 1944* / Матеріали зібрав і упорядкував П. Сениця. - Ч. 1. - Торонто - Чікаго, 1973. - 715 с.; Ч. 2. - Торонто - Чікаго, 1976. - 663 с.; Ч. 3. - Торонто - Чікаго, 1983. - 960 с.
48. Семенишин З. Це був мій перший сповідник / З. Семенишин // *Нова Зоря*. - 1996. - Ч. 40-41 (217-218). - С. 3.

49. Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук. - К.: Дніпро, 2001. - 496 с.

50. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові / Ісидор Сохоцький. - Філадельфія: Америка, 1951. - 105 с.

51. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 - 1923 роках / Сидір Ярославин. - Філадельфія: Америка, 1956. - 182 с.

52. Przydomki polskie, litewskie i rusinskie zebrał Aleksandr Dr. Stekert. - Krakow, 1897. Przedruk fotolitograficzny wykonany przez the Figaro Press. - London, 1960. - 144 s.

53. Ігнатюк В. Святенництво села Середній Березів [Електронний ресурс] / Василь Ігнатюк // [Режим доступу]: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11324/28/10/2010>.

Додаток А

Теми творів до іспиту зрілості в Коломийській та Станіславівській гімназіях:

а) Шевченко істориком минушини, малярем сучасності, пророком будуччини

б) "Воля, слава, сила

Відмірюються мірою борби,

Лиш кому праця потом скронь зросила,

На верх той виб 'єсь з темної юрби"

(І. Франко).

в) Роля Галичини в культурнім житті українського народу.

г) Котрі постати вважаю найважливішими особистостями в історії України і чому?

г) *Що взяв би я з класичної літератури на дорогу життя? (1914р.)*

д) Значінє творчости Шевченка для української нації.

е) Боротьба чоловіка із силами природи.

є) Ідеали Кирило - Методіївців у творчости Шевченка.

ж) Штука на службі релігії (штука - мистецтво. Поясн. Г.Л.)

з) *Національне і літературне відродження в Галичині (1914р.)*

и) *Політика Габсбургів супроти мусульманського світу (1914р.)*

і) *Зв'язь українського народу з його письменством (1914р.)*

ї) Поширення гуманізму на галицьких землях Австрійської монархії.

й) *Взаємини між Галичиною й Україною в ХІХ ст. (1914р.)*

к) Культурні зв'язки Львова і Києва в 2 половині ХІХ ст.

л) *Переломові хвилі в житті українського народу (1914р.)*

м) *Вплив природи на життя людини (1914р.)*

н) *Чоловік у боротьбі з природою (1914р.)*

о) *Взаємини між Галичиною і Україною в ХІХ ст. (1914р.)*

п) *Українська історична повість (1914р.).*

Дані теми виписані із Звітів Коломийської та Станиславівської гімназій за 1904 - 1905, 1911 - 1912, 1913 - 1914, 1920 - 1921 н. р. [2, 3, 4, 5]. Мову документів того часу збережено [9, с. 265].

Vasyl IHNATYUK

**Serednoberezivska secondary school I-III st.,
Kosiv diskrit, Ivano-Frankivsk region**

Olga IHNATYUK

**«FAITH - NOT THE CLOTHES, THAT CAN CHANGE EVERY
DAY» (MEMORY OF PRIEST MYCHAYLO (MICHAEL)**

SULIATYTSKYI (1894 - 1977)

In this article, by analyzing archival documents and interviews highlighted the main stages in the life and activity priest of (Uniate) Church; a born in the village of Seredniy Bereziv (County Colomyia, crown land of Galicia and Lodomeria) from a family of small Ukrainian nobility coat of arms Sas, a graduate of Stanislav Seminary. Michael Suliatytskyi (1894 - 1977), prisoner during in the First World War, he was in Siberia, of Zabolotiv deanery (1925 - 1945), engaged in educational activities, collecting funds for the hungry in 1933, rescued people from the arrests, which for refusing to support the elimination of the UGCC arrested in front of the faithful January 19, 1946 during the dedication water on river Lyuchka at the feast of the Epiphany in the village Bereziv Nyzhniy (Lower) and imprisoned in the camps of Mordovia on 25 years.

After the death of J. Stalin, Father Michael as a man of retirement age was evicted to Karaganda, where is actively engaged in pastoral work among the evicted Ukrainian and Germans, sending for the last Mass in German.

With the return home actively involved in the activities of the Greek Catholic underground in villages and towns in Galicia, secretly distributing sacraments: Baptism, Confirmation, Anointing, confession and communion, and helped the priest Michael Kosylo lecture, translating books for theological seminary of the underground seminary in the village Dora (Ivano-Frankivsk region).

Activities of M. Sulyatytskyi contributed to the preservation of the Ukrainian Greek Catholic underground until legalization of the UGCC in the late 80s of the twentieth century, the emergence of many priestly vocations among his countrymen - berezuniv. Where also was hiding Bishop P. Vasylyk and M. Simkaylo.

Keywords: *Stanislav graduate seminary Ukrainian Grek-Catholic Church (UGCC) Suliatytskyi Mychailo (Michael, 1894 - 1977), priest of the underground UGC Church, a prisoner of the Gulag and the Mordovian camps.*